

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2015

Tereza Seifertová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Tereza Seifertová

**Proměny sociální politiky v českých zemích
po roce 1945 na příkladu vzniku a přijetí**

zákona o potírání alkoholismu

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Tereza Seifertová**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

SEIFERTOVÁ, Tereza. *Proměny sociální politiky v českých zemích po roce 1945 na příkladu vzniku a přijetí Zákona o potírání*. Praha, 2015. 48 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Abstrakt

Předložená práce se věnuje proměnám sociální politiky v Československu po druhé světové válce a na příkladu vzniku zákona o potírání alkoholismu ilustruje, jak tyto změny v konkrétním případě vypadaly. Cílem práce bylo rozšířit poznatky o tom, jak byl problém alkoholismu v české společnosti po roce 1945 vnímán, sledován a posuzován a jaké byly možnosti eliminace tohoto negativního jevu ze strany státních institucí a příslušných organizací. Časově je studie vymezena obdobím od května 1945 do dubna 1948, kdy byl zákon č. 87/1948 Sb., o potírání alkoholismu přijat. Základní a v práci potvrzenou hypotézou tak bylo, že snaha státu o lepší zajištění a péči o občany se projevila institucionalizací boje proti alkoholismu a s tím spojenými většími zásahy do osobních práv. Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol, první kapitola popisuje vnímání alkoholismu v kontextu celé poválečné sociálně-politické situace v Československu, druhá kapitola se věnuje iniciativám, jež k návrhu zákona o potírání alkoholismu vedly a zejména jednotlivým rezolucím. Třetí kapitola analyzuje samotný zákon a závěrečná, čtvrtá kapitola pak se zabývá dalšími aktivitami, které byly na poli boje proti alkoholismu vedeny. Studie vychází zejména studia dobových pramenů a literatury.

Abstract

The presented work deals with the changes in social policy in Czechoslovakia after World War II. These changes have been illustrated on the specific example of the Law on Combating Alcoholism. The aim of this thesis was to broaden the knowledge of how the problem of alcoholism in Czech society after 1945 was perceived, monitored and assessed. It also assesses the ways to eliminate this negative phenomenon by state institutions and other organizations. The period described in the study is from May 1945 to April 1948, when the Law no. 87/1948 Coll., on the fight against alcoholism, was passed. The hypothesis – which was confirmed – was that the state's effort to ensure better

care for citizens was demonstrated by institutionalization of the fight against alcoholism and by associated greater intrusion into personal rights. The thesis is divided into four chapters, the first chapter describes the perception of alcoholism in the context of the post-war socio-political situation in Czechoslovakia, the second chapter is dedicated to initiatives and single particular individual resolutions that led to the draft law on combating alcoholism. The third chapter analyses the law itself and the final, fourth chapter deals with other activities that have been kept in the fight against alcoholism. The study is based mainly on archival and historical sources and literature.

Klíčová slova

Česká společnost po roce 1945, sociální politika, Boj proti alkoholismu, zákon č. 87/1948 Sb., o potírání alkoholismu.

Keywords

Czech society after 1945, social policy, The fight against alcoholism, Law no. 87/1948 Coll., on the fight against alcoholism.

Rozsah práce: 92757 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne: 05. 01. 2015

Tereza Seifertová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce prof. PhDr. Jiřímu Kocianovi, Csc., za odborný dohled a trpělivost při vedení mé práce. Rovněž mé poděkování patří vedoucímu bakalářského semináře doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, Csc., za cenné připomínky při koncipování tématu.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: Tereza Seifertová

E-mail: tes10@seznam.cz

Semestr: zimní

Akademický rok: 2014/2015

Název práce: Proměny sociální politiky v českých zemích po roce 1945 na příkladu vzniku a přijetí zákona o potírání alkoholismu.

Předpokládaný termín dokončení: zimní semestr, akademický rok 2014/2015

Vedoucí bakalářského semináře: Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.

Vedoucí práce (není povinné): Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek): Boj proti alkoholismu v českých zemích se promítá do celého dvacátého století. Poválečné období je však plné zásadních sociálně-politických změn a tím pádem příznivější pro realizaci některých kroků, vytyčených v období první republiky, jenž byly druhou světovou válkou utlumeny, nebo zcela znemožněny. Tématem se v tomto období zatím nikdo souhrnně nezabýval a má práce by tak mohla přinést některé nové poznatky. Dalším důvodem pro dané téma byla nadčasovost alkoholismu jako sociálně-patologického jevu.

Předpokládaný cíl (5 řádek): Pokusím se vyložit a vysvětlit na základě studia především archivních pramenů, jaká byla přijímána zákonná opatření ze strany státních institucí, která měla napomáhat sociálním a zdravotnickým zařízením problematiku alkoholismu sledovat, řešit a umožňovat i sankcionování sociálních i trestních dopadů alkoholismu. Práce chce být příspěvkem k historii a vývoji specifické oblasti státní politiky. Přispěje k bližšímu poznání fungování sociálně-zdravotní politiky a zákonodárství v letech 1945-1948.

Základní charakteristika tématu (10 řádek): Na základě studia dobových pramenů a literatury, chce práce přispět k rozšíření poznatků o tom, jak byl problém alkoholismu v české společnosti po roce 1945 vnímán, sledován a posuzován, jaké byly možnosti a jaké byly hledány cesty k řešení tohoto negativního jevu ze strany státních institucí a příslušných organizací. V práci se promítne, jak mj. byl alkoholismus posuzován i jako zdravotní problém, jaká byla sledována rizika jeho dopadů na společnost, na pracovní morálku, atd. Práce chce také přispět k poznání, které významné osobnosti a organizace proti alkoholismu bojovaly. Časově je práce vymezena zejména obdobím od května 1945 od návratu nové československé vlády do Prahy do dubna 1948, kdy byla završena legislativní stránka boje proti alkoholismu a byl přijat Zákon č. 87/1948 Sb. o potírání alkoholismu.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Výzkum se zaměřuje na získání poznatků v těchto oblastech: (v období květen 1945-duben 1948)

- Historické souvislosti poválečné sociálně-zdravotní politiky
- Iniciativy jednotlivých skupin v boji proti alkoholismu
- Projevy vůle vlády – legislativní oblast, zdravotní instituce a ostatní aktivity státu

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

A) Archivní prameny:

ARCHIV NÁRODNÍHO MUZEA, PRAHA, fond Československý abstinentský svaz

NÁRODNÍ ARCHIV, fond Ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy, fond národně socialistické strany, fond předsednictva vlády, ÚSTAV DĚJIN LÉKAŘSTVÍ, VŠEOBDOBÝ ARCHIV
ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH STATISTIK A INFORMACÍ ČR

B) Periodika:

Zdravý lid – 1945,1946,1947,1948
Neurologie a psychiatrie Československa – 1948
Časopis lékařů českých – 1946

C) Pramenná Literatura:

BENEŠ, E.: Problém alkoholové výroby a abstinence. Československý abstinentský svaz, Praha 1947.
FIRT, J.: Politická historie lihu. Fr. Borový, Praha 1936.
FISCHER, B., POLÁK, R.: Jak a proč třeba léčit alkoholiky. Sdružení abstinentů socialistů ČSR, Praha 1936.
KONAŘÍK, B.: Léčení alkoholismu v cizině a u nás. Československý abstinentský svaz, Praha 1934.
MASARYK, T. G.: O alkoholismu. Pokrok, Praha 1908.
MASARYK, T. G.: O ethice a alkoholismu. A. Klíčník, Praha 1912.
SKÁLA, J.: Lékařův maraton. Český spisovatel. Praha 1998.
Statistická ročenka Republiky Československé. Státní úřad statistický, Praha 1938.

D) Literatura:

Evropský akční plán o alkoholu 2000–2005. Státní zdravotní ústav, Praha 2000.
Historická statistická ročenka ČSSR. SNTL, Praha 1985.
KALINOVÁ, L.: Východiska, očekávání a realita poválečné doby, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004
KALINOVÁ L.: SPOLEČENSKÉ proměny v čase socialistického experimentu, Academia, 2007
KŘEN, J.: Dvě století střední Evropy. Argo, Praha 2005.
PRŮCHA, V.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992,
RÁKOSNÍK J.: Sovětizace sociálního státu – Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945-1960, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010
SKÁLA, J.: „...až na dno!“ Avicenum, Praha 1988.
SKÁLA, J.: Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abusus a závislost. Adicenum, Praha 1986.
SOURNIA, J-C.: Dějiny pijáctví. Garamond, Praha 1999.
Terminologický slovník z oblasti alkoholu a drog. Psychiatrické centrum, Praha 2000.

F) Časopisové články :

SVOBODNÝ, P.: Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy (1945–1952). In: České zdravotnictví. Vize a skutečnost. Složitá peripetie od plánů k realizaci. Karolinum, Praha 2005, str. 111–132.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

OBSAH

ÚVOD.....	2
1 VNÍMÁNÍ ALKOHOLISMU V KONTEXTU POVÁLEČNÉ SOCIÁLNĚ POLITICKÉ SITUACE ČESKOSLOVENSKU PO ROCE 1945	5
2 INICIATIVY VEDOUcí K NÁVRHU ZÁKONA O POTÍRÁNÍ ALKOHOLISMU	11
2.1 Rezoluce Československého abstinentního svazu	12
2.2 Rezoluce sokolské župy	13
2.3 Rezoluce organizací	14
2.4 Rezoluce z veřejných projevů proti alkoholismu ve Staré sněmovně pražské	15
3 VÝVOJ ZÁKONA O POTÍRÁNÍ ALKOHOLISMU	18
3.1 Metody přístupu	18
3.2 Ochrana mladistvých	19
3.3 Ochrana ostatních osob.....	20
3.4 Zjišťování opilosti.....	21
3.5 Sankce	22
3.6 Další nástroje ochrany	24
3.7 Instituce zajišťující naplňování zákona	25
4 DALŠÍ AKTIVITY V BOJI PROTI ALKOHOLISMU	26
4.1 Aktivity státu.....	26
4.1.1 Založení protialkoholické léčebny v Jevanech.....	28
4.2 Aktivity nestátních organizací.....	29
ZÁVĚR	31

ÚVOD

Československá společnost procházela po druhé světové válce řadou politicko-společenských systémových změn. Tyto změny významně směřovaly i do sociální sféry, jak uváděla například i příslušná ustanovení Košického vládního programu z dubna 1945. Sociální politika v Československu byla po válce postavena před řešení řady závažných úkolů – zejména šlo o to zajistit základní životní a materiální podmínky lidem bezprostředně postiženým nacistickou perzekucí či válečnými útrapami, dále bylo připraveno nové sociální zákonodárství a postupně byla přijata celá řada opatření, jež měla zlepšit především sociální ochranu a bezpečnost obyvatelstva. Zároveň se ukazovala potřeba řešit některé negativní sociální jevy, které svým způsobem společnost provázely a provázejí v určité nadčasové rovině, byť je potřebné je zkoumat a posuzovat zároveň ve vymezeném historicko-společenském kontextu. Jedním z výrazných sociálně-patologických jevů, jenž i po roce 1945 negativně provázel sociální i zdravotní oblast života obyvatelstva v Československu, byl problém alkoholismu. Jak ukazuje řada dobových projevů a dokumentů, bylo zájmem nejen vlády a příslušných státních institucí a zdravotnických organizací, ale také řady známých osobností tehdejšího politického i veřejného života, lékařů či občanských sdružení, se tomuto rozmáhajícímu se problému aktivně postavit a přispět k přijetí a realizaci účinných protiopatření.

Předkládaná bakalářská práce se na základě studia dobových pramenů a literatury pokusí přispět k rozšíření poznatků o tom, jak byl problém alkoholismu v české společnosti po roce 1945 vnímán, sledován a posuzován, jaké byly možnosti a jaké byly hledány cesty k řešení tohoto negativního jevu ze strany státních institucí a příslušných organizací. Tedy, jak byl posuzován alkoholismus i jako zdravotní problém, jaká byla sledovaná rizika jeho dopadů na společnost, na pracovní morálku či na rodinné vztahy. Práce chce také přispět k poznání, které významné osobnosti a organizace proti alkoholismu bojovaly, jak se zasazovali například za omezení konzumace a dostupnosti alkoholu zejména mezi mládeží. Zároveň se práce pokusí vyložit a vysvětlit, jaká byla přijímaná zákonná opatření ze strany státních institucí, jež měla napomáhat sociálním a zdravotnickým zařízením problematiku alkoholismu sledovat a řešit, omezovat prostor umožňující nadměrnou konzumaci alkoholu a umožňovat i sankcionování sociálních i trestních dopadů alkoholismu.

Práce chce být příspěvkem k historii a vývoji specifické oblasti státní politiky. Může přispět k bližšímu poznání fungování sociálně-zdravotní politiky a zákonodárství v letech 1945–1948 a být tak i příspěvkem k dějinám české společnosti po roce 1945. Časově je studie vymezena – s menšími a nezbytnými přesahy – obdobím od května 1945, tedy od návratu nové československé vlády do Prahy, do dubna 1948, kdy byla završena legislativní stránka boje proti alkoholismu přijetím zákona č. 87/1948 Sb., o potírání alkoholismu.

Výzkum v této práci vychází z hypotézy, že snaha státu o lepší zajištění a péči o občany se projevila mimo jiné i institucionalizací boje proti alkoholismu a s tím spojenými většími zásahy do osobních práv.

Předkládaná bakalářská práce vychází ze studia vybraných archivních pramenů. V průběhu bádání a shromažďování informací k bakalářské studii byly využity vybrané fondy Národního archivu, nebo fondy Archivu Národního muzea v Praze. V Národním archivu jsem čerpala především z provenience fondu Úřadu předsednictva vlády a fondu Ministerstva zdravotnictví. V Archivu Národního muzea se jednalo převážně o fond Československého abstinentního svazu. Při vyhledávání informací mi velice cenné rady poskytly specialistky na dějiny lékařství z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. lékařské fakulty UK v Praze a Národní lékařské knihovny – doc. Ludmila Hlaváčková a Dr. Hana Mášová – které mě rovněž upozornily na další, pro tuto práci klíčová a neopomenutelná dobová periodika (Časopis lékařů českých a Československé zdravotnictví).

Pro bádání o vývoji příslušné legislativy bylo rovněž využito elektronické knihovny Parlamentu České republiky. V této elektronické knihovně jsem studovala materiály z provenience Prozatímního a Ústavodárného Národního shromáždění, konkrétně se jednalo o uveřejněné těsnopisecké záznamy z let 1945–1948.

Z dobových periodik byl nejvíce využit časopis vydávaný Československým abstinentním svazem Zdravý lid. Tento časopis vznikl splnutím časopisů Vyšší národ a Zdravý život a poprvé vyšel v září 1945. Tento časopis obsahuje mnoho užitečných informací, týkajících se boje s alkoholismem. Na jeho stránkách se kromě odborně koncipovaných článků objevují různé reportáže z mezinárodních protialkoholních konferencí, zprávy o vývoji legislativy či projevy prezidentů.

Mezi předními významnými činiteli, zabývajícími se tématem alkoholismu, lze nalézt i první dva československé prezidenty, Tomáše Garrigue Masaryka a Edvarda

Beneše. Ke svému tématu jsem prostudovala jejich práce, reflektující zkoumanou problematiku. Pro pochopení tématu v širších souvislostech bylo možné hledat poznatky i v jiných příbuzných společenských oborech, jako je psychiatrie a psychologie. V tomto smyslu byla pro mě přínosná kniha významného českého alkoholologa Jaroslava Skály s názvem *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abusus a závislost* (Praha, 1986). Z oboru historické sociologie jsem řadu podnětů a poznatků čerpala například z knih historičky a socioložky Lenky Kalinové, *Společenské proměny v čase socialistického experimentu* (Praha, 2007) a *Východiska, očekávání a realita poválečné doby* (Praha, 2004). Podnětné pro mě byly i poznatky z titulu Jakuba Rákosníka, *Sověťizace sociálního státu – Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960* (Praha, 2010).

1 VNÍMÁNÍ ALKOHOLISMU V KONTEXTU POVÁLEČNÉ SOCIÁLNĚ POLITICKÉ SITUACE ČESKOSLOVENSKU PO ROCE 1945

Vývoj sociálně-zdravotní politiky v poválečném období po roce 1945 je třeba chápat a vnímat v souvislosti s proměnami ve společnosti, ve kterých se odrážel i dramatický vývoj třicátých a čtyřicátých let minulého století.

Zkušenosti z dopadů velké hospodářské krize a válečné prožitky z první i druhé světové války byly příčinami, které v roce 1945 vytvořily ve společnosti podmínky pro nastolení vzniku určitého společenského konsenzu¹, směřujícího i k základním sociálním reformám. Poválečné směřování sociální politiky však nezapříčinila pouze hospodářská krize a světové války. K historickým zdrojům poválečného sociálního vývoje patřily také mnichovské trauma a změny mezinárodního postavení Československa.² Obnovu předmnichovské republiky s roztržštěným systémem stran, nestabilními vládami a permanentním sociálním napětím si nepřál prakticky nikdo. Kyvadlo společenských nálad se výrazně vychýlilo doleva a tyto změny, zakotvené počátkem dubna 1945 v Košickém vládním programu, požadoval ke konci války nejen domácí odboj a moskevská centrála Komunistické strany Československa, ale také většina veřejnosti a dokonce se k nim hlásil i londýnský exil (byť pod tíhou okolností).³

Z budovatelského programu třetí vlády národní fronty Čechů a Slováků, předneseného v ústavodárném Národním shromáždění dne 8. července 1946 vyplývalo, že hlavním smyslem dvouletého plánu bylo zvýšení životní úrovně. Při jeho splnění měla být zvýšena průmyslová výroba o 10% nad úroveň předválečnou, stejným způsobem měla být zvýšena produkce v zemědělství, zahraniční obchod měl být více rozvíjen a všichni lidé schopni práce měli být zmobilizováni. Pro splnění tohoto plánu si dala vláda za úkol usilovat především o zdravou cenovou, mzdovou a platovou politiku, o spravedlivé

¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sověťizace sociálního státu : Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*. 2010. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, str. 71.

² KALINOVÁ, Lenka. *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: K dějinám české společnosti v letech 1945–1948*. 2004. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, str. 15.

³ EMMERT, František. *Průvodce českými dějinami 20. století*. 2012. Brno : Clio, str. 206.

platové poměry zaměstnanců a národní pojištění nemocenské a poté i důchodové. V oblasti sociální péče měla být věnována mimořádná pozornost péči o matku a dítě, sociálnímu i hospodářskému ocenění ženy v domácnosti, sjednocení péče o mládež, která měla být vychovávána v lásce k produktivní práci a prohloubení péče o oběti obou válek a nacistické persekuce.⁴

V oblasti zdravotní péče bezprostředně po válce ještě k žádným změnám nedocházelo. Se socializací zdravotního pojištění se ještě čekalo, neboť prioritou byla reforma sociálního pojištění, které se muselo nejprve unifikovat, rozšířit a teprve potom mohlo být přistoupeno k zestátnění zdravotní péče.⁵

Zdravotní politika v té době nebyla zařazována do sociální a pro její další směřování nepanovala ze strany tvůrců přílišná shoda. Vzorem byl jak britský, tak sovětský model. Příslib státu péče o zdraví byl vyjádřen v Budovatelském programu Gottwaldovy vlády z roku 1946 takto: „*V oboru péče o zdraví lidu postará se vláda, vycházejíc z předpokladu, že právo na ochranu zdraví je jedním ze základních práv občanských, o plánovité vybudování a sjednocení široké, státem řízené zdravotní péče, která bude v souladu se současným stavem lékařské vědy.*“⁶

Komunistická strana nakonec vycházela z tzv. Nedvědova plánu reformy zdravotnictví, který byl za války vypracován komunisticky orientovanými lékaři soustředěnými kolem internisty Miloše Nedvěda. Plán vycházel z práva každého občana na co nejefektivnější léčebnou i preventivní péči, počítal se státní péčí, jež by byla důsledně centralizována, hierarchicky uspořádána a organizována teritoriálně prostřednictvím obvodních lékařů.⁷

Systemové změny začaly až v roce 1947, kdy vešel v platnost zákon č. 49/1947 Sb., o poradenské zdravotní péči, který zakotvoval bezplatnou státní preventivní péči a předpokládal plánovité zřizování zdravotních poraden obsazených kvalifikovanými pracovníky. Obsahoval též ustanovení o postátnění všech již existujících poraden, včetně těch protialkoholických.

⁴ *Z budovatelského programu třetí vlády národní fronty Čechů a Slováků*, Zdravý lid: ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu, 1946, ročník č. XXVI, září-říjen 1946, str. 4.

⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sověťizace sociálního státu: Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*. 2010. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, str. 312.

⁶ *Programové prohlášení vlády z 8. 7. 1946*. Staženo z <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/ppv-1946-1948-gottwald1.pdf>

⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sověťizace sociálního státu: Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*. 2010. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, str. 309–310.

Před rokem 1948, resp. 1947, hrál ve zdravotnictví důležitou roli soukromý sektor a jen část zařízení byla státní. Státní zařízení se zabývala především hygienickou péčí, bojem proti přenosným nemocem a některými úseky ústavní léčebné péče. Preventivní péči po válce zajišťovaly zejména dobrovolné organizace. Prevence se však tímto zákonem stala předmětem zájmu státu a nadále se jen zcela okrajově počítalo se subsidiární úlohou dobrovolných spolkových institucí, které v této činnosti podléhaly doзору ministra zdravotnictví a k jejich masové likvidaci bylo přistoupeno v únoru 1948.⁸ Toto se týkalo i postoje nového vládního režimu k alkoholismu, respektive k občanské angažovanosti v protialkoholní činnosti. Také v duchu socialistické ideologie panovalo přesvědčení, že v souladu s pokrokovými ideami o převýchově člověka a budování socialismu tyto sociálně-patologické jevy ze společnosti vymizí.⁹

Tento vývoj měl za následek i stagnaci, následné zastavení činnosti Československého abstinentního svazu. Komunistický převrat v únoru 1948 zapříčinil také změny v jeho vedení. Ujal se ho a ústředním tajemníkem byl jmenován Antonín Mareš, jakožto spolehlivý člen KSČ¹⁰ a krátce na to byl svaz sloučen s Československým Červeným křížem. Následně po únorovém převratu, přednesl nový ministr sociální péče Evžen Erban 8. března 1948 velmi ideologickou řeč, ve které byl alkoholismus stavěn jako nástroj používaný privilegovanými vykořisťovatelskými vrstvami k zotročení pracujícího lidu.¹¹

Co se týče výroby alkoholických nápojů, tak období první i druhé světové války bylo dobou prudkého poklesu jejich produkce. Surovin bylo buď málo, nebo byly používány k válečným účelům. Tato krátkodobá a jen okolnostmi vynucená „protialkoholní vlna“ byla však po válečných letech vystřídána vlnou opačnou a bylo dohnáno to, co se zameškalo. Tyto signály byly dost varovné a není tedy divu, že ve stejné době došlo k opětovnému zahájení boje proti alkoholismu.¹² Kromě přetrvávajících důvodů, jakými byl negativní dopad alkoholismu na rodinný život a zdraví občanů, začala

⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sovětizace sociálního státu : Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*. 2010. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, str. 312.

⁹ ŘEHAN, Vladimír. *Závislost na alkoholu a jiných návykových látkách*. 1994. Olomouc : Univerzita Palackého, str. 20.

¹⁰ Archiv Národního muzea v Praze, fond MAREŠ Antonín, k. 1, inv. č. 1, *Curriculum vitae Antonína Mareše*, str. 12.

¹¹ Zahájení protialkoholního týdne. *Zdravý lid: ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu*, 1948, ročník č. XXVII, srpen – září 1948, str. 130.

¹² SKÁLA, Jaroslav. *Organisace a metodika boje proti alkoholismu*. 1957. Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, str. 4.

vláda již po roce 1945 vnímat palčivost problému z pohledu státního hospodářství, tedy zejména z pohledu promarněné pracovní síly a zároveň vysokých nákladů na léčení alkoholiků. V tomto okamžiku se z problému několika jedinců stala celostátní záležitost hodna hlubších opatření.

Prvním z opatření byla již zmíněná národní Mobilizace pracovních sil,¹³ jež proběhla ještě před zavedením dvouletého hospodářského plánu¹⁴ na obnovu a rekonstrukci Československa po druhé světové válce a která se týkala mimo jiné také alkoholiků.

Tehdejší ministr zdravotnictví JUDr. Adolf Procházka¹⁵ ve svém projevu o budování národního blahobytu pro zabezpečení budoucnosti v průběhu první dvouletky označuje alkoholiky za „zjevy asociální“ a mravně slabší, jejichž potenciál je alkoholem poškozován: „*Máme důvěru, že velká většina národa splní, co od ní očekáváme. Ale zde právě upíráme tázavě oči na ty, kteří překvapují národní celek tím, jak málo projevují smyslu pro společné národní potřeby a jak neprozíravě promarňují síly a možnosti své i spoluobčanů. Je mnoho zjevů asociálních a nezdravých v míru i ve válce a po válce ve všech zemích na světě, ale přece jen zaráží, jak vysoko se zdvihla např. vlna opilství i obecného alkoholismu a jak hrozivě poškozují nejen pracovní potenciál těchto mravně slabších občanů...*“¹⁶

Stejným způsobem zdůvodňovala boj proti alkoholismu poslankyně Zimáková vidící v něm reálnou hrozbu pro socialistické hospodářství: „...*nedáme si alkoholismem nalomit dvouletku*“.¹⁷

Skutečnost, že by alkoholismus mohl vést ke špatnému plnění hospodářského plánu, byla samozřejmě jedním z důvodů přípravy návrhu zákona o potírání alkoholismu.

¹³ Mobilizace spočívala v získání pracovních sil přechodem z jiných odvětví, zařazení dorostu, zařazení práceschopných osob, které dosud nepracovaly, zvýšení počtu výdělečně činných žen, atd. Viz dále Dekret prezidenta o všeobecné pracovní povinnosti. Dostupné na <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/>.

¹⁴ Počátek plánovaného hospodářství můžeme datovat do období první dvouletky v letech 1947–1948. Šlo především o rozvoj průmyslu v převážně ekonomicky slabších oblastech, osídlení pohraničí českými obyvateli po odsunu Němců a vytvoření podmínek pro zrušení přidělového systému. Plán byl přijat 25. října 1946 zákonem č. 192/1946 Sb. Zákon stanovil odvětví, ve kterých mělo dojít k růstu produkce a předpoklady pro splnění plánu.

¹⁵ JUDr. Adolf Procházka, ml., byl předním politikem Československé strany lidové a poslancem Prozatímního Národního shromáždění a Ústavodárného Národního shromáždění a v letech 1945–1948 rovněž ministrem zdravotnictví.

¹⁶ PROCHÁZKA, Adolf. Veřejný projev proti alkoholismu, *Zdravý lid : ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu*, 1947, ročník č. XXVI, leden – únor 1947, str. 41.

¹⁷ Projev poslankyně Zimákové ze 104. schůze Ústavodárného Národního shromáždění ze dne 15. 4. 1948, viz těsnopisecké záznamy, <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/104schuz/s104007.htm>.

Jeho první návrh byl předložen 10. září 1947. (Podrobný vývoj zákona popisuje samostatná kapitola.) Z mnohých projevů v Poslanecké sněmovně při příležitosti přijetí zákona o alkoholismu ze dne 15. dubna 1948 mimo jiné vyplývá, že před nastupující pětiletkou nabyla mobilizace alkoholiků ještě více na významu. Poslanci zde upozorňovali na obrovské hospodářské škody, které způsobovala neúměrná konzumace alkoholu, zejména kolik času se promarní tzv. modrými pondělky, což byly pondělní absence v zaměstnání po víkendové nadměrné konzumaci alkoholu.¹⁸ Alkoholismus měl tedy mnoho negativních dopadů nejen na státní ekonomiku, z důvodu snižování objemu i kvality pracovního výkonu.

Dr. Edvard Beneš v knize *Problém alkoholové výroby a abstinence* uvádí: „*Lze snadno viděti, jak ohromné jsou hospodářské ztráty z toho, že dělníci, úředníci a zaměstnanci všech oborů otupují požíváním alkoholu bystrost duševní a výkonnost i sílu tělesnou ... hájiti pití alkoholu nemůže se odvážiti nikdo*“¹⁹

Kromě výše uvedeného byly nejčastěji jmenovanými důvody boje proti alkoholismu také šíření pohlavních chorob a náklady spojené s jejich léčbou, eugenika ve smyslu negativního dopadu alkoholismu na potomstvo, dopady na vzdělávání dětí alkoholiků, úrazy způsobené pod vlivem alkoholu a zločinnost způsobená vlivem alkoholu.

Nebezpečí alkoholismu bylo vnímáno úřady jako problém v celém období let 1945-1948. „...*mezi naším lidem se rozmáhá ve všech vrstvách alkoholismus, který ohrožuje vážně tělesnou zdatnost, plodnost, pracovní schopnost i brannost národní, ochuzuje nás všechny i stát, zdražuje budování hospodářského blahobytu i lepšího řádu společenského a maří občanskou souhru.*“²⁰

Neúspěch prohibice ve 20. letech minulého století ve Spojených státech amerických dokázal, že tato metoda nebyla příliš účinnou a stejným způsobem ji vnímaly i československé úřady. I nový poúnorový ministr zdravotnictví Josef Plojhar na tuto skutečnost upozorňoval ve svém projevu při příležitosti zahájení prvního

¹⁸ Poslankyně Zimáková dokládá své tvrzení na příkladu, že „... *ztráta 1 milionu promeškaných pracovních hodin v kovoprůmyslu znamená ztrátu výroby 1.500 aut*“. Viz tamtéž.

¹⁹ BENEŠ, Edvard. *Problém alkoholové výroby a abstinence*. 1947. Praha: Československý abstinentský svaz v Praze, str.121.

²⁰ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: *Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950, svazek 1, Rezoluce z veřejného projevu proti alkoholismu 18. 12. 1946 ve Staré sněmovně pražské, jak vyšla z porad o pracovním programu českých ústředních úřadů, institucí a korporací.*

protialkoholního týdne dne 8. března 1948. Hovořil zde o nutnosti vymýcení nejen těžkého alkoholismu, ale také občasného popíjení, jakožto zárodku skutečného alkoholismu. Uvedl, že k alkoholismu je třeba se stavět jako ke kterémukoli jinému morálnímu problému.²¹ Na účet tohoto projevu později žertoval a na problémy s alkoholem Josefa Plojgara zřejmě upozorňoval ministr informací Václav Kopecký: „... v rámci diskuse, kterou jsme vedli na vládě o boji proti alkoholismu, uplatňoval Josífek Plojgar velmi houževnatě své známé přísloví, že „alkohol hubí národy, ale jednotlivcům neškodí“.²²

Jaroslav Skála ve své knize Organizace a metodika boje proti alkoholismu uvádí, že daleko lepšími opatřeními, než byla prohibice, se zdála být mírnější opatření, spočívající v omezení prodeje alkoholu, vysoké zdanění, omezení koncesí pro prodej alkoholických nápojů, zákaz prodeje nápojů s vysokým obsahem alkoholu, omezení prodeje v určité hodiny, propagace prodeje a požívání nápojů bez alkoholu apod.²³

Zatímco před druhou světovou válkou se myšlenka zákazu výroby tvrdého alkoholu, předložená Českým abstinentním svazem Národnímu shromáždění, nesetkala díky „alkoholnímu kapitálu“ s dostatečnou podporou,²⁴ socializace průmyslu byla novou příležitostí, jak tuto otázku otevřít.²⁵ Znárodnění alkoholového průmyslu dávalo možnost tento trh cíleně omezovat ku prospěchu společnosti v podobě vyšších pracovních výkonů a lepšího zdraví obyvatelstva.

²¹ Zahájení protialkoholního týdne. *Zdravý lid : ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu*, 1948, ročník č. XXVII, srpen-září 1948, str. 130.

²² KAPLAN, Karel a Pavel KOSATÍK. *Gottwaldovi muži*. 2004. Praha : Paseka-Litomyšl, str. 225.

²³ SKÁLA, Jaroslav. *Organisace a metodika boje proti alkoholismu*. 1957. Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, str. 4.

²⁴ O činnosti Československého abstinentního svazu, *Zdravý lid: ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu*, 1945, ročník č. XXVI, září-říjen 1945, str. 34.

²⁵ Projev poslankyně Zimákové ze 104. schůze Ústavodárného Národního shromáždění ze dne 15. 4. 1948, viz těsnopisecké záznamy, <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/104schuz/s104007.htm>

2 INICIATIVY VEDOUcí K NÁVRHU ZÁKONA O POTÍRÁNÍ ALKOHOLISMU

Proti alkoholismu bojovala již před druhou světovou válkou mnohá občanská sdružení a s rozšířením alkoholismu během nacistické okupace vzrostly jejich iniciativy a nátlak na vládu v podobě řady rezolucí po roce 1945. Tyto rezoluce obsahovaly konkrétní návrhy občanů, kterými se vláda a další státní instituce posléze zabývaly. Návrhy řešení problému s alkoholismem v nich obsažené lze vnímat jako počáteční impuls, který vyvrcholil veřejným projevem proti alkoholismu v již zmiňované Staré sněmovně pražské, z něhož vznikla rezoluce obsahující 25 bodů nejdůležitějších opatření v boji proti alkoholismu.

Na problém s alkoholismem na straně státu reagovalo nejdříve Ministerstvo zdravotnictví dne 11. září 1946 výzvou ke kompetentním úřadům a orgánům, aby dbaly dodržování zákona č. 86/1922 a jeho prováděcího vládního nařízení č. 174/1922. Tehdejší legislativa však nebyla v boji proti alkoholismu nijak účinnou, a proto vláda na své 21. schůzi konané 16. září 1946 uložila ministrům zdravotnictví, vnitra, financí, výživy a vnitřního obchodu, aby vytvořili společnou mezirezortní komisi pod vedením ministra zdravotnictví a projednali otázku účinného potírání alkoholismu a navrhli vládě vhodná administrativní a legislativní opatření.

Ministerstvo zdravotnictví obnovilo činnost Stálého poradního sboru pro boj proti alkoholismu a dalo podnět k uspořádání dvou veřejných projevů proti alkoholismu ve dnech 10. a 12. prosince 1946. Na těchto projevech byly přijaty rezoluce, jejichž výsledkem bylo zmíněných 25 bodů nejdůležitějších požadavků. Splnění těchto požadavků bylo podmínkou úspěšného výsledku boje proti alkoholismu.²⁶

²⁶ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948, *Důvodová zpráva ze dne 19. 3. 1948 k zákonu o potírání alkoholismu ze dne 15. 4. 1948, str. 8–9.*

2.1 Rezoluce Československého abstinentního svazu

Za první z organizovaných občanských snah v boji proti alkoholismu ve sledovaném období let 1945–1948 lze považovat aktivity Československého abstinentního svazu, který se boji proti alkoholismu aktivně věnoval již čtyřicet let.

Jeho požadavky v oblasti boje proti alkoholismu byly formulovány v rezoluci ze dne 23. března 1946, která reagovala na měnící se podmínky ve společnosti, především na znárodnění lihovarnického průmyslu a přetrvávání rozvinutého alkoholismu ve společnosti, včetně užívání alkoholu na pracovišti, a vyjadřovala celkové postoje svazu.

Autoři rezoluce si byli vědomi, že prohibice stejně jako osamocené zákazy a omezení nejsou řešením a že problém nelze řešit ani omezováním výroby či jejím zákazem, ale že alkoholismus je věcí postojů samotných potenciálních spotřebitelů. Zdůrazňovali proto protialkoholní výchovu a tím i význam protialkoholního hnutí realizovaného dobrovolníky v občanských sdruženích. Škodlivost alkoholismu viděli zejména v kriminalitě, úrazech, bídě, léčebných nákladech, sociální škodlivosti, zdravotních škodách, pracovních škodách, degeneraci, úmrtnosti a zhoršování životních podmínek žen a dětí.

Rezoluce se zabývala především požadavkem svazu na zdanění alkoholu a tabáku za účelem financování boje proti alkoholismu a vyzývala Státní plánovací úřad, aby usiloval o omezení jejich výroby a tím i spotřeby a ukončení dosavadního přidělování lihovin přímo do závodů, kde vedl k neštěstím přímo v závodech.²⁷ Rezoluce tak zdůrazňovala škodlivost užívání alkoholu na pracovišti. Vyzývala přímo, aby si „...úřední kruhy uvědomily, co znamená alkohol ve výrobě. Je vědecky prokázaným faktem, že alkohol snižuje pracovní výkonnost a podlamuje pracovní morálku. V době, kdy se usiluje o lepší pracovní výkon, o lepší poměr k práci a volá se ‚Roztočit kola‘, musíme si uvědomit škodlivost alkoholu v práci.“²⁸

Současně bylo navrženo, aby byl Československý abstinentní svaz poloúřední institucí s širším zákonným pověřením. Jaké pravomoci by svaz měl mít, již rezoluce neobsahovala.

²⁷ Rezoluce usnesená na valné hromadě Československého abstinentního svazu, konané dne 23. března 1946 v Praze, Zdravý lid : ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu, 1945, ročník č. XXVI, duben-květen 1945, str. 107.

²⁸ Tamtéž, str. 108.

2.2 Rezoluce sokolské župy

Další z rezolucí, kterou se zabývala vláda, byla rezoluce sokolské župy Jana Máchala v Brně z 16. října 1946. Tato rezoluce též mimo jiné žádala takové zdanění alkoholu, aby výnos z daně pokryl celé náklady na masivní, široce založený boj proti alkoholismu i náklady na léčení alkoholismu.²⁹

Ministerstvo financí ve své reakci na vznik této rezoluce ve zprávě pro Úřad předsednictva vlády uvádělo, že ze statistik vyplývá, že nedošlo k žádnému výraznému vzrůstu spotřeby alkoholu oproti předválečnému období. Ministerstvo konstatovalo, že došlo pouze ke vzestupu spotřeby lihovin a že dle zkušeností po první světové válce se jedná o přechodný jev, který sám pomine s růstem kvality piva a poklesem cen vína. Ministerstvo doporučovalo větší vynucování dodržování tehdejších platných protialkoholních předpisů, avšak současně se stavělo proti zvyšování spotřební daně alkoholu. Argumentovalo tím, že v daň je už 4,65krát vyšší než před válkou a další zvyšování by mohlo vést k nelegální výrobě, výrobě zdravotně závadného alkoholu, úniku příjmů z daní a skutečnému přesunutí alkoholismu do rodinného prostředí.³⁰ Na stejná rizika upozorňovalo i Ministerstvo výživy.³¹

Tato rezoluce přicházela s řadou již zcela konkrétních požadavků. Například požadovala, aby zákaz prodeje alkoholu mladistvým v hostincích byl rozšířen i na prodej v obchodech, případně aby byl prodej alkoholu v obchodech zcela zakázán. Ministerstvo výživy souhlasilo s návrhem rozšíření zákazu prodeje mladistvým na obchody, avšak nesohlasilo s úplným zákazem prodeje alkoholu v obchodech, protože by to nutilo lidi navštěvovat hostince. Dalším požadavkem sokolské župy v Brně bylo snížení počtu výroben alkoholu, což ale nebylo možné, protože jejich existence byla státem zaručena, a dále přechod likérek na výrobu ovocných šťáv. Toto dle Ministerstva výživy nebylo

²⁹ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950, svazek 1. *Sdělení Ministerstva financí k Rezoluci sokolské župy Jana Máchala v Brně O alkoholismu ze dne 8. 1. 1947.*

³⁰ Tamtéž.

³¹ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950, svazek 1. *Vyjádření Ministerstva výživy k Rezoluci sokolské župy Jana Máchala v Brně O alkoholismu, Ministerstvo výživy, 25. 2. 1947.*

vhodným řešením, a to vzhledem k nízkému stavu poptávky po ovocných šťávách na trhu.³²

Sokolská župa též požadovala uzákonění provádění krevních zkoušek na alkohol při dopravních nehodách dále, aby opilost byla kvalifikována jako přitěžující okolnost při souzení jakéhokoliv přestupku, přečinu nebo zločin a aby soudy vedly statistiky alkoholismu u delikventů. To nebylo dle Ministerstva spravedlnosti považováno za reálné vzhledem k zatížení soudů, avšak tento požadavek podnítl zájem o vedení statistik o činech spáchaných v opilosti, jež by vedly bezpečnostní úřady.³³

2.3 Rezoluce organizací

Divize Československého Červeného kříže pro Moravskoslezský kraj k organizaci boje pro zdraví lidu a proti alkoholismu a prostituci iniciovala rezoluci, která byla podepsána dne 6. listopadu 1946 v Brně. Rezoluce, kterou odhlasovalo dalších 36 organizací, se skládala celkem z 16 bodů. Po státu bylo především požadováno, aby vedl a řídil boj proti alkoholismu (a prostituci), a to v duchu zásad Masarykových a Benešových. Její autoři přikládali v boji proti alkoholismu největší váhu výchově v nejširších kruzích. Rezoluce požadovala zavedení přednášek o škodlivosti alkoholu formou povinného předmětu na školách. Současně v tomto směru apelovala i na církve a náboženské společnosti. Bylo též požadováno zajištění výchovy dětí z problémových rodin, a to i jejich odebráním. Chorobným alkoholikům měla být dána možnost léčby. Dále rezoluce vyzývala stát k lepšímu dohledu nad plněním dosavadního zákona a nařízení proti alkoholismu ze 17. února 1922 č. 86 Sb. a doplnění mezer v zákoně, především v oblasti užití krevních zkoušek na alkohol v krvi při dopravních nehodách. Navrhovala, aby prodej alkoholu být vázán pouze na koncesovanou hostinskou živnost. Rovněž požadovala zákaz prodeje alkoholu podnapilým osobám a dokonce i to, aby v případě spáchání trestného činu pod vlivem alkoholu bylo vyšetřováno, kde byl poslední alkohol viníkem zakoupen a prodejce byl stíhán jako spoluviník. Měla být zakázána

³² Tamtéž.

³³ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950, svazek 1. *Sdělení Ministerstva zdravotnictví k Rezoluci sokolské župy Jana Máchala v Brně O alkoholismu, 24. 3. 1947.*

činnost pořadatelům tanečních zábav, kteří připustí opilství svých hostů a nedokážou udržet jejich kázeň. Dále rezoluce požadovala zdanění lihu ve prospěch boje s venerickými chorobami, alkoholismem a odstraňováním jejich následků. Rezoluce podporovala výrobu nealkoholických nápojů a současně dávala pravidla k jejich výrobě v duchu zlepšení kvality. Také podporovala zřízení a financování protialkoholických poraden, které v té době byly celkem tři, v Praze, Brně a Ostravě, a požadovala založení jedné léčebny pro muže a jedné pro ženy a zvláštního ústavu pro nenapravitelné alkoholiky.³⁴

2.4 Rezoluce z veřejných projevů proti alkoholismu ve Staré sněmovně pražské

V projevu proti alkoholismu ve Staré sněmovně pražské z 18.12.1946 bylo konstatováno, že se „...rozmáhá mezi naším lidem ve všech vrstvách alkoholismus, který ohrožuje vážně tělesnou zdatnost, plodnost, pracovní schopnost i brannost národní, ochuzuje nás všechny i stát, zdražuje budování hospodářského blahobytu i lepšího řádu společenského a maří občanskou souhru“.³⁵

V související rezoluci pak bylo například požadováno, aby bylo revidováno dosavadní pojetí opilosti v trestním právu, aby nebylo opilosti zneužíváno jako důvodu vylučujícího přičetnost a aby byla opilost naopak uznána a trestána jako okolnost a čin přitěžující. Rezoluce požadovala zákonné zavedení krevní zkoušky na obsah alkoholu při dopravních nehodách pro účely soudního lékařství a vyzývala, aby národní výbory užívaly důsledně a účinně trestních prostředků, které mají proti opilcům, tj. pokut, uveřejnění jmen, vězení, nucené práce a vždy také školení o důsledcích alkoholismu. Těžší případy alkoholiků měly být svěřeny protialkoholním léčebnám a nevléčitelné případy umístěny do pracovních internátů.

³⁴ Archiv Národního muzea v Praze, fond Československého abstinentního svazu., svazek 2. inv.č. 19 Přílohy, stanovy, dokumentace ČSAS. *Rezoluce divize Československého červeného kříže z 6. 11. 1946.*

³⁵ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950, svazek 1. *Rezoluce z veřejného projevu proti alkoholismu 18. 12. 1946 ve Staré sněmovně pražské, jak vyšla z porad o pracovním programu českých ústředních úřadů, institucí a korporací.*

Mnohé nároky rezoluce byly však méně realistické. Alkoholikům, kteří utrácejí za alkohol veškeré své příjmy, měla být strhávána část ze mzdy a vyplácena přímo rodině. Též bylo požadováno vytvoření skupiny abstinentů, kteří by měli pravomoc kontrolovat a hlásit překročení protialkoholních zákonů. Dále bylo žádáno, aby dluhy za nákup alkoholu v hostincích a obchodech byly nežalovatelné. Rezoluce navrhovala zákaz prodeje alkoholu podnapilým a v případě spáchání trestného činu dokonce spoluúčast prodejce alkoholu na tomto trestném činu. V den výplaty měly být uzavřeny všechny výčepy a prodejny lihovin, stejně tak i v den voleb a vojenských odvodů. Přísněji měla být též stíhána nedovolená výroba a prodej alkoholu. Zakázána měla být činnost pořadatelům zábav, kteří připouštěli opilství, a zároveň rezoluce navrhovala, aby byla stanovena policejní uzavírací hodina lokálů na 23. hodinu a v sobotu na 24. hodinu. Rovněž vyžadovala zrušení kořalen a zákaz prodeje likérů v závodech a závodních jídelnách, k čemuž ale bylo podotýkáno, že je nutné bezprostřední zavedení levných nealkoholických nápojů, protože limonády byly pro mnohé pracující finančně neúnosné.³⁶ Dalším návrhem bylo neudělování hostinských koncesí, jež by vedlo k postupnému snižování počtu hostinských zařízení.

Všechny lihové nápoje od 2 % obsahu alkoholu měly být progresivně zdaněny ve prospěch institucí bojujících proti alkoholismu tak, aby výnos jejich činnost plně kryl, od čehož však odrazovalo Ministerstvo financí. To se vyjádřilo, že již od počátku zavedení československého lihového monopolu (zákon č. 30/1946 Sb.) bylo strategií k omezení alkoholismu uložení vysokých cen lihu. Finanční správa tak doporučovala, aby finanční zdroje na boj proti alkoholismu byly získávány ze státního rozpočtu a ne uvalením dalších speciálních dávek na alkoholické nápoje. Navrhovala dále nezvyšovat cenu alkoholu z obavy ze zneužívání jiných látek (např. éteru) a z iniciování nelegální výroby alkoholu. Za účelem omezení spotřeby alkoholu byla už v roce 1946 zvýšena cena lihu ze 125 Kč na 175 Kč za litr.³⁷ Od daně měly být dle rezoluce naopak osvobozeny ovocné nápoje do 2 % obsahu alkoholu, čímž měla být podporována jejich výroba. Rezoluce rovněž navrhovala zákaz nepřiměřené a nepravdivé reklamy na lihoviny.

³⁶ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Ministerstva dopravy Předsednictvu úřadu vlády ve věci boje proti alkoholismu, rezoluce, 2. 9. 1947.*

³⁷ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/33, věc: Protesty proti alkoholismu – návrh na úpravu zákonů (omezení) o prodeji alkoholu. *Sdělení Ministerstva financí Předsednictvu úřadu vlády ve věci boje proti alkoholismu, rezoluce, 9. 6. 1947.*

Podle textu rezoluce měli abstinenti užívat různých výhod, například jim měla být přiznána sleva na životním pojištění a měli být upřednostňováni před ostatními uchazeči o zaměstnání ve vybraných oborech (např. školství), avšak tento požadavek byl následně zhodnocen jako nereálný z důvodu nemožnosti prokázání abstinence.³⁸

Pozornost v boji s alkoholismem se měla soustředit na výchovu v institucích, kde se vzdělávají budoucí učitelé, zdravotní a sociální pracovníci, apod. Dále bylo navrženo v udělování koncesí upřednostňovat zdravotní jídelny či mlékárenské podniky. V hostincích měl být k dispozici široký sortiment nealkoholických nápojů.³⁹

Všech 25 bodů rezoluce bylo projednáno 21. ledna 1947 na ustavující schůzi stálého poradního sboru pro boj proti alkoholismu při Ministerstvu zdravotnictví, jemuž předsedalo na základě usnesení vlády ze dne 17. září 1946 a jenž následně jmenovalo do funkcí referenty pro ostřízlivění.⁴⁰

K věci rezoluce boje proti alkoholismu následně Ministerstvo financí sdělilo, že vývoj spotřeby alkoholu v českých zemích postupně klesal od 500.000 hl zdaněného lihu před první světovou válkou, přes 326.809 hl (na všechna využití včetně parfémů, léčiv, atd.) v období let 1920–1921. Poté klesal během Velké hospodářské krize až do roku 1946, kdy byla jeho spotřeba roční spotřeba 241.368 hl.⁴¹

³⁸ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Ministerstva dopravy Předsednictvu úřadu vlády ve věci boje proti alkoholismu, rezoluce, 2. 9. 1947.*

³⁹ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950, svazek 1. *Resoluce z veřejného projevu proti alkoholismu 18. 12. 1946 ve Staré sněmovně pražské, jak vyšla z porad o pracovním programu českých ústředních úřadů, institucí a korporací.*

⁴⁰ Národní archiv v Praze, fond ministerstva zdravotnictví, sign. Boj proti alkoholismu – poradní sbor pro boj proti alkoholismu – jednací řád, členství, zápisy ze schůzí 1947-1948. *Sdělení Ministerstva zdravotnictví úřadu vlády ve věci boje proti alkoholismu – jmenování referentů pro ostřízlivění, 8. 2. 1947.*

⁴¹ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/33, věc: Protesty proti alkoholismu – návrh na úpravu zákonů (omezení) o prodeji alkoholu. *Sdělení Ministerstva financí Předsednictvu úřadu vlády ve věci boje proti alkoholismu, rezoluce, 9. 6. 1947.*

3 VÝVOJ ZÁKONA O POTÍRÁNÍ ALKOHOLISMU

Zákon o potírání alkoholismu vznikl jako reakce na rozšíření alkoholismu v důsledku druhé světové války a zabránění dalším škodám v oblasti zdravotní, sociální a hospodářské.⁴²

První návrh zákona byl připravován zhruba od ledna do začátku září 1947 Ministerstvem zdravotnictví, které bylo pověřeno bojem proti alkoholismu, a byl předložen 10. září 1947. Do konce roku běželo připomínkové období a na začátku roku 1948 byly v rychlém sledu postupně předloženy další návrhy osnovy zákona, a to konkrétně 9. ledna, 10. února, 4. března, 16. března a poslední návrh 19. března, který byl následně schválen 15. dubna 1948.

Zákonodárci si byli od začátku vědomi toho, že zákon musí být připraven precizně, aby nedocházelo k jeho zneužívání, překrucování či ignoraci, což bylo slabinou předchozí legislativy. Proto bylo k prvnímu návrhu podáno velké množství připomínek, které se týkaly spíše formulací než obsahu jednotlivých ustanovení. U nich panovala poměrně shoda.

Navrhovaný zákon o potírání alkoholismu přispíval k boji proti alkoholismu tím, že přinášel přísnější a konkrétnější opatření než zákon č. 86/22 Sb. a vládní nařízení č. 174/22 Sb. z roku 1922, která jím měla být zrušena.⁴³ Nový zákon z roku 1948 přicházel se strategickým a systémovým řešením.

3.1 Metody přístupu

Během vzniku zákona byly diskutovány metody přístupu k zabránění opilství, a to buď odstraněním prostředků, nebo trestáním opilství a těch, kteří ho umožnili podáním

⁴² Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Důvodová zpráva ze dne 19. 3. 1948 k zákonu o potírání alkoholismu ze dne 15. 4. 1948, str. 8.*

⁴³ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Ministerstva národní obrany Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, 25. 9. 1947.*

alkoholu. Částečná represe byla považována za potenciálně účinnou.⁴⁴ Někteří však měli za to, že trestání samotného opilství je vhodnější metodou, protože „*zasahuje méně do občanských svobod a jest možno proto předpokládati, že dodržování právní povinnosti, uložené příkazem tohoto druhu může býti snáze zajištěno*“.⁴⁵ Trestání měli být především opilci, nemělo se zaměřovat pouze na ty, kteří jim alkohol podali.⁴⁶

K boji proti alkoholismu umožnil následně zákon použít prostředky prevence, částečné prohibice a represe.

Prevenici dále upravoval zákon č. 49/1947 Sb., o zdravotní a poradenské péči, na základě kterého byly zřízeny Ústavy národního zdraví a zapojeny do boje proti alkoholismu dobrovolné organizace zdravotní péče jako byly např. abstinentní spolky.

Částečná prohibice byla použita vůči osobám nedosahujícím stanovené věkové hranice. Prohibice byla uzákoněna i pro osoby starší, jsou-li opilé či podnapilé. Zákon také umožnil okresním národním výborům ve veřejném zájmu omezit podávání alkoholických nápojů v určité dny, jako byly dny výplaty či odvodů nebo při příležitostech typu výletů. Represivní přístup pak představovaly sankce, které zákon stanovil za jeho nedodržování.⁴⁷

3.2 Ochrana mladistvých

Mezi zákonodárci panovala shoda na věkové hranici, od které je konzumace alkoholu povolena. Ta byla posunuta z původních 16 let na 18 let (původně mohly osoby starší 16 požívat pivo a víno).⁴⁸ Na základě návrhů mnoha úřadů byla navíc do zákona doplněna povinnost osob kupujících alkohol doložit svůj věk úředním průkazem v případě

⁴⁴ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva dopravy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 1, 13. 12. 1947.

⁴⁵ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1997/1948. *Sdělení Ministerstva výživy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 2, 29. 9. 1947.

⁴⁶ Tamtéž. *Sdělení Generálního sekretariátu hospodářské rady Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 2, 13. 12. 1947.

⁴⁷ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Důvodová zpráva ze dne 19. 3. 1948 k zákonu o potírání alkoholismu ze dne 15. 4. 1948*, str. 8.

⁴⁸ Tamtéž, str. 8–9.

pochybností o věku (§ 5 odst. 1. a § 9 odst. 1).⁴⁹ Dodržování stanovené věkové hranice pro požívání alkoholu byli dle § 8 odst. 1 zákona povinni zajistit nejen provozovatelé živnostenských podniků učiněním dostatečných opatření, ale dle § 8 odst. 2 i rodiče. Někteří zákonodárci byli rovněž i proti zákazu pouhého prodeje alkoholu nezletilým bez jeho konzumace s tím, že tak nebudou moci nezletilí kupovat a nosit rodičům pivo jako nápoj k jídlu. Protiargumentem však bylo, že takovéto ustanovení zákona povede k jeho obcházení a zlehčování v očích veřejnosti.⁵⁰ Z toho důvodu zůstalo donášení piva osobám starším povoleno (§ 5 odst. 3).

Během připomínkovacího řízení byly řešeny různé nejasné formulace, jednalo se např. o ustanovení týkající se podávání a prodávání alkoholu a umožnění požívání alkoholu.⁵¹

3.3 Ochrana ostatních osob

Při tvorbě zákona bylo myšleno též na ochranu starších osob než mladistvých před důsledky požívání alkoholu jimi samými a rovněž i ostatních osob (veřejnosti a rodiny) před důsledky alkoholismu jiných osob. Tato opatření se týkala znění zejména následujících paragrafů:

Paragraf 11 zakazoval opíjení jiných osob, o kterých je známo, že jsou v opilosti náchylné k násilnostem nebo trestným činům. Došlo tak i k ochraně samotných potenciálních pijáků před nimi samými.

Paragraf 12 zakazoval nepřiměřený prodej alkoholu ve výčepu či v drobném prodeji alkoholických nápojů takové osobě, o které je známo, že nadměrným požíváním

⁴⁹ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Státního úřadu plánovacího Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 22. 9. 1947; Sdělení Ministerstva vnitřního obchodu Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 9. 10. 1947; Sdělení Státního úřadu předsednictva vlády Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 2, 14. 12. 1947.*

⁵⁰ Tamtéž. *Sdělení Státního úřadu plánovacího Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 22. 9. 1947; Sdělení Ministerstva výživy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 2, 29. 9. 1947.*

⁵¹ Tamtéž. *Sdělení Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 17. 9. 1947; Sdělení Ministerstva vnitřního obchodu Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 9. 10. 1947.*

alkoholu vydává v nebezpečí hospodářské zkázy sebe či ohrožuje vlastní výživu nebo výživu své rodiny.

K ochraně rodiny před hospodářskými důsledky alkoholismu bylo během připomínkovacího řízení navrhováno, stejně tak jako navrhovala různá občanská sdružení, uzákonit dluhy z prodeje alkoholických nápojů jako nevymahatelné, aby byl znemožněn prodej alkoholických nápojů na úvěr, čímž by se dluhy z takových obchodů staly nežalovatelnými.⁵² Tento návrh se však do zákona nedostal.

Před opilstvím jiných osob byla veřejnost zákonem chráněna především ustanoveními paragrafu 7 a paragrafu 13:

Paragraf 7 chránil veřejnost před důsledky alkoholismu osoby při výkonu jejího zaměstnání tím, že jí požívání alkoholu před výkonem a během výkonu povolání zakazoval. Paragraf 13 potom chránil veřejnost před důsledky alkoholismu osoby v jejich civilním životě, a to především před ohrožením na životě, zdraví, bezpečnosti či škodou na majetku, ale také před pohoršením.

V připomínkách k osnově zákona se objevil také návrh, aby zákaz prodeje alkoholu s výjimkou piva byl vztažen i na osoby, u nichž je z vnějších okolností zřejmé, že jsou ve službě (řidiči).⁵³ Ani tento zákaz se do finální osnovy zákona již nedostal.

3.4 Zjišťování opilosti

Zákonodárci si uvědomovali, že se zákon bude dotýkat osobních svobod, a to zvláště v případě zjišťování opilosti, s čímž bylo zpočátku v zákoně počítáno. Proto byly jeho podmínky zprvu aktivně diskutovány všemi zúčastněnými. Připomínkovány byly především nejasné formulace ustanovení týkající se zjišťování opilosti úředním orgánem

⁵² Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Ministerstva národní obrany Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, 25. 9. 1947.*

⁵³ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Ministerstva dopravy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 13. 12. 1947.*

s upozorněním na fakt, že se jedná o zásah do osobní svobody, a proto musí být formulace naprosto jasné, aby v praxi nedocházelo k jejich problematické aplikaci.⁵⁴

V připomínkách bylo navrhováno ustanovení povinnosti osob, u nichž je podezření, že jsou opilé, podrobit se objektivní zkoušce s odůvodněním, že to může mít velký význam tam, kde jde o zjištění stupně viny na nějakém deliktu.⁵⁵ Zjišťování opilosti úředním orgánem se však následně do osnovy zákona nedostalo, a to v žádné podobě.

Vláda pověřila Ministerstvo vnitra, aby zjišťování opilosti při dopravních nehodách zahrnuje do dopravních pravidel ustanovení upravující.⁵⁶

3.5 Sankce

První návrh osnovy zákona byl kritizován, že na rozdíl od předchozího zákona č. 86/22 Sb. a vládního nařízení č. 174/22 Sb., kterým byly zrušeny, se dotýkal jen alkoholismu mládeže a ponechával alkoholismus starších osob bez sankcí.⁵⁷ Bylo konstatováno: „...naše právní normy v tomto směru mají mezeru, kterou vyplňují okresní národní výbory, pokud stíhají opilství výkladem čl. 3. zákona č. 125/1927 Sb., o organisaci politické správy“.⁵⁸ Proto bylo také v prvním připomínkovacím kole navrhováno, aby byly definovány skutkové podstaty trestných činů spojených s opilstvím.

Trestným činem se měly stát „případy opilství, do kterého se pachatel připravil s vědomím, že se zřetelem k povaze zaměstnání, jež vykonává, vzniká jeho opilstvím

⁵⁴ Tamtéž. *Sdělení Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 2–3, 17. 9. 1947; *Sdělení Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 2, 22. 9. 1947; *Sdělení Ministerstva průmyslu Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, 25. 9. 1947.

⁵⁵ Tamtéž. *Sdělení Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 4, 17. 9. 1947.

⁵⁶ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/33, věc: Protesty proti alkoholismu – návrh na úpravu zákonů (omezení) o prodeji alkoholu. *Vládní usnesení o opatřeních v rámci boje proti alkoholismu*, str. 1–2, 12. 3. 1948.

⁵⁷ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Ministerstva národní obrany Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, 25. 9. 1947; *Sdělení Ministerstva výživy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 1, 29. 9. 1947; *Sdělení Nejvyššího účetního kontrolního úřadu Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, 10. 10. 1947.

⁵⁸ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva národní obrany Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, 25. 9. 1947.

*nebezpečí pro život lidí a ve větším rozsahu i pro majetek,*⁵⁹ což bylo důležité především v dopravě, kde bylo evidováno velké množství nehod způsobených pod vlivem alkoholu.⁶⁰ Zákaz požívání alkoholu osobami, které vykonávají povolání nebo činnost, s jejichž výkonem bývá spojeno nebezpečí pro život, zdraví, atd. se do zákona dostal v podobě paragrafu 7. V zákoně však bylo myšleno i na zodpovědnost v běžném životě, a to konkrétně v paragrafu 13, dle kterého bylo ohrožení života nebo způsobení škody, atd. v opilosti trestáno vězením od tří dnů do tří měsíců.

Bylo též navrhováno, aby se stalo trestným činem i podávání alkoholu těmto osobám (tzn. např. řidičům).⁶¹ Dále se trestným činem mělo stát každé opilství, které bylo zdrojem veřejného pohoršení, což bylo následně uzákoněno paragrafem 13 odst. 2.⁶²

Vzhledem k tomu, že první návrh osnovy zákona ponechával opilství starších osob bez sankcí, bylo navrhováno zaměřit sankce vůči těm, kteří jim alkohol podali. Bylo navrženo ustanovení o trestání majitelů hostinských a výčepnických živností, kteří by podávali alkohol osobám „*a) opilý, b) podnapilý, c) majícím sklon k opilství, d) o nichž je známo, že po požití jakéhokoliv množství alkoholu vyvolávají rvačky a páchají násilností, e) v množství, jež obvykle k opilosti vede*“.⁶³

Tento zákaz se do zákona dostal v podobě § 11, který zaváděl trest za úmyslné opití osoby, u níž je známo, že je v opilosti náchylná k násilnostem nebo trestným činům, a to trestem vězení od tří dnů do tří měsíců.

Paragraf 12 stanovil trest vězení v délce od tří dnů do tří měsíců za poskytnutí nepřiměřeného množství alkoholu při drobném prodeji alkoholických nápojů osobě, o které je známo, že se tak vydává v hospodářské nebezpečí nebo ohrožuje vlastní výživu nebo výživu své rodiny.

⁵⁹ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva výživy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 29. 9. 1947.*

⁶⁰ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva dopravy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 13. 12. 1947.*

⁶¹ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva dopravy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 13. 12. 1947.*

⁶² Tamtéž. *Sdělení Ministerstva výživy Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 29. 9. 1947.*

⁶³ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva národní obrany Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, 25. 9. 1947.*

V případě trestů pro živnostníky za porušování zákona byla připomínkována nutnost soustavného porušování po delší dobu. Odebrání živnostenského oprávnění mělo být možné až po několikatém odsouzení, nikoli ihned při prvním porušení zákona.⁶⁴

Ustanovením § 16 dal zákon soudům a okresním národním výborům možnost při odsouzení viníka dle tohoto zákona pro trestný čin spáchaný při provozování živnosti, pokud již byl pro čin trestný dle tohoto zákona potrestán, uložit jako vedlejší trest ztrátu živnostenského oprávnění na čas nebo navždy.

Trest za porušení podávání alkoholu mladistvým byl ustanovením § 10 stanoven od jednoho do šesti měsíců.

Dá se říci, že zákonodárci byli při stanovení podmínek mírnější, než požadovala občanská sdružení,⁶⁵ brali v potaz praxi a umožnili tak vůbec další existenci pohostinství.

3.6 Další nástroje ochrany

Jako další způsob ochrany před alkoholismem byla navržena možnost, aby okresní národní výbory mohly při některých příležitostech zakázat podávání alkoholu. Cílem bylo zabránění opilství především ve vinařských oblastech, a to při nejrůznějších příležitostech, jako byly odvody, posvícení, avšak i výplaty,⁶⁶ což požadovala i mnohá občanská sdružení. Tento nástroj ochrany před alkoholismem se do zákona dostal v podobě § 5 odst. 2, dle kterého okresní národní výbory mohly nařídít, aby se směly v určité dny v týdnu nebo při určitých příležitostech v hostinských, kavárenských a výčepních živnostenských provozovnách nebo na veřejně přístupných místech podávat a požívat jen piva a vína.

⁶⁴ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 2, 22. 9. 1947; *Sdělení Ministerstva vnitřního obchodu Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 1, 9. 10. 1947.

⁶⁵ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinizmu v ČSR 1946-1950, svazek 1. *Resoluce divize Československého červeného kříže z 6. 11. 1946.*

⁶⁶ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Sdělení Generálního sekretariátu hospodářské rady Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, str. 2, 13. 12. 1947.

Navrženo bylo i např. ustanovení povinnosti provozovatelům pohostinství hlásit opilé osoby bezpečnostním orgánům.⁶⁷ Toto ustanovení se však díky těžké aplikovatelnosti do osnovy zákona nedostalo.

3.7 Instituce zajišťující naplňování zákona

Dle § 2 zákona o potírání alkoholismu bylo potírání alkoholismu svěřeno okresním národním výborům (výchova, omezení podávání alkoholických nápojů, trestání přestupků), a to zpravidla prostřednictvím ústavů národního zdraví a za spolupůsobení orgánů péče o mládež dle zákona č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež, a předpisů vydaných podle něho, školy a školní úřady a úřady ochrany práce.⁶⁸

Preventivní zdravotní péče a poradenství byla zajišťována ústavy národního zdraví, které byly zřízeny zákonem č. 49/1947. Úkolem protialkoholních poraden se stala především výchova ke střídmosti a k racionálnímu přístupu k požívání alkoholu.⁶⁹

Počáteční návrh osnovy zákona se zabýval i zapojením dobrovolných organizací sociálně zdravotní péče, a to především abstinentských spolků, ačkoliv péče o potírání alkoholismu byla svěřena ústavům národního zdraví.⁷⁰ Do zákona o potírání alkoholismu se však jejich zapojení nedostalo a zůstalo upraveno v rámci ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 49/1947 Sb., o poradenské zdravotní péči,⁷¹ který pouze připustil jejich účast a dozor ministerstvem zdravotnictví.⁷²

⁶⁷ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva národní obrany Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu*, 25. 9. 1947.

⁶⁸ *Zákon č. 87/1948 Sb., o potírání alkoholismu, ze dne 15. 4. 1948*. Staženo z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-87>.

⁶⁹ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Důvodová zpráva ze dne 19. 3. 1948 k zákonu o potírání alkoholismu ze dne 15. 4. 1948, str. 8*.

⁷⁰ Tamtéž. *Sdělení Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu zdravotnictví ve věci prvního návrhu osnovy zákona o potírání alkoholismu, str. 1, 22. 9. 1947*.

⁷¹ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Důvodová zpráva ze dne 19. 3. 1948 k zákonu o potírání alkoholismu ze dne 15. 4. 1948, str. 6*.

⁷² *Zákon č. 49/1947 Sb., o poradenské zdravotní péči*. Staženo z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-49>

4 DALŠÍ AKTIVITY V BOJI PROTI ALKOHOLISMU

4.1 Aktivity státu

Zatímco do roku 1948 se aktivity státu soustředily převážně na přípravu zákona o potírání alkoholismu, od března 1948 byly zahájeny další podpůrné aktivity. Jednalo se např. o propagační týden boje proti alkoholismu. Po schválení zákona 15. dubna 1948 se činnost plně přesměrovala do dalších oblastí.⁷³ V rámci boje proti alkoholismu došlo k úpravám i dalších legislativních norem, které jsou zde uvedeny.

Prevence u mládeže byla zajištěna vládním výnosem již 3. července 1947, kterým byla Ministerstvu školství a osvěty uložena péče o protialkoholní výchovu mládeže poučením žactva všech druhů škol o škodlivosti požívání alkoholu.⁷⁴ Protialkoholní výchova byla zařazena do pracovního programu mateřských škol výnosem Ministerstva školství a osvěty dne 31. července 1948, dle kterého měly být učitelky již během svého studia vychovávány tak, aby budily v dětech odpor k alkoholickým nápojům, a snažily se dosáhnout toho, aby dítě samo alkohol odmítlo v případě podání dospělými. Současně byly učitelky školním zákonem pověřeny, aby upozorňovaly úřady a instituce provádějící sociální a zdravotní činnost na rodiče alkoholiky. Tyto instituce měly poté zjednat nápravu. Výnosem Ministerstva školství a osvěty ze dne 31. července 1948 se do učebních osnov pro základní školy i střední školy a učiliště dostalo poučení o škodlivosti alkoholismu a výchova proti alkoholismu.⁷⁵ Zahrnuta byla i prevence v podobě volnočasových aktivit. V rámci programu boje proti alkoholismu bylo do následující pětiletky naplánováno zřízení kluboven mládeže pro zajištění vyžití ve volném čase. Pro dospělé byly zřizovány zotavovny, které nabízely volnočasový program a tedy možnost vyžití, které mělo odpoutat pozornost od nevhodných návyků.⁷⁶

⁷³ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Boj proti alkoholismu – porada komise pro potírání alkoholismu. Úřad předsednictva vlády, 17. 9. 1948.*

⁷⁴ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950. *Vládní usnesení o opatřeních v rámci boje proti alkoholismu, str. 3, 12. 3.1948.*

⁷⁵ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 861/15, věc: Úřad předsednictva vlády 1947/1948. *Zjišťování rozsahu opatření boje proti alkoholismu. Ministerstvo školství a osvěty, 8. 10. 1948.*

⁷⁶ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950. *Vládní usnesení o opatřeních v rámci boje proti alkoholismu, str. 2, 12. 3.1948.*

Součástí prevence byla i propagace. Propagací boje proti alkoholismu byl pověřen jednak stálý poradní sbor pro boj proti alkoholismu, Ministerstvo informací a Ministerstvo národní obrany. Využíván byl rozhlas, plakáty, tisk, film a další prostředky, ale i například přednášky v armádě.⁷⁷ Ochrana rodin alkoholiků byla zlepšena ustanovením zahrnutým do veřejnoprávního sociálního pojištění jako součást zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, které zavedlo možnost výplaty dávek alkoholiků jiným osobám.⁷⁸ Dle § 107 odst. 1 a 2 mohl okresní soud rozhodnout o výplatě dávek jiné osobě v případě, že by se výplatou dávky nedosáhlo oprávněného účelu. Obdobně bylo možné použít zákona č. 154/1945 Sb., o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci, ve znění zákona č. 58/1947 Sb.⁷⁹ Ochrana pracovního prostředí před vlivy alkoholismu byla sledována živnostenskou inspekcí. Do boje proti alkoholismu byly zapojeny závodní sociální pracovnice, které byly za tímto účelem školeny úřadem ochrany práce.

V boji proti alkoholismu byly využity též ekonomické nástroje. Byly zvýšeny ceny pitného lihu na osminásobek ve srovnání s cenou před válkou a zrušeny daně u některých nealkoholických nápojů.⁸⁰ Současně byl omezen příděl lihu k výrobě lihovin. V roce 1947 bylo k tomuto účelu uvolněno o 25 % méně lihu, než bylo stanoveno dvouletým plánem. Současně byla podpořena kvalita nealkoholických nápojů. (Od 1. ledna 1947 bylo možné z toho důvodu sladit limonády pouze cukrem.)⁸¹

V oblasti institucionálního zajištění došlo k obnově činnosti stálého poradního sboru pro boj proti alkoholismu zřízeného vládním nařízením č. 27/1920, Sb., jehož činnost byla válkou přerušena.

Změny se odehrály i v oblasti léčby. Zákonem č. 49/1947 Sb., o poradenské zdravotní péči, převzala zdravotní správa odpovědnost za činnost protialkoholních poraden, které se staly součástí ústavu národního zdraví. Ministerstvu zdravotnictví bylo dále uloženo rozšíření protialkoholních poraden a zřízení protialkoholní léčebny

⁷⁷ Tamtéž, str. 3; *Boj proti alkoholismu – porada komise pro potírání alkoholismu. Úřad předsednictva vlády, 17. 9. 1948.*

⁷⁸ Tamtéž. *Vládní usnesení o opatřeních v rámci boje proti alkoholismu, str. 1–2, 12. 3. 1948.*

⁷⁹ Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění. Staženo z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-99>.

⁸⁰ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950. *Vládní usnesení o opatřeních v rámci boje proti alkoholismu, str. 3, 12. 3. 1948.*

⁸¹ Tamtéž, str. 3

Byla učiněna též represivní opatření. Sboru národní bezpečnosti bylo uloženo stíhat případy opilství na veřejných místech a dohlížení na zákaz podávání alkoholických nápojů. Při úřadovnách Sboru národní bezpečnosti v Praze a Brně byly zřízeny oddělení ochrany sociální péče. Tato oddělení se zabývala otázkami boje proti alkoholismu. V trestním řízení se postupovalo obzvláště přísně proti opilým řidičům, opilost byla vnímána jako přitěžující okolnost (výnos ze dne 8. ledna 1947). V armádě bylo opilství kázeňsky stíháno a při opakování byla možnost trestního stíhání jako přečinu proti kázni a pořádku. Ve veřejné dopravě bylo opilství stíháno jako nejvážnější provinění a trestáno propuštěním ze služby.⁸²

4.1.1 Založení protialkoholické léčebny v Jevanech

Na základě vládního usnesení ze dne 12. března 1948 (bod 61) byla za účelem boje proti alkoholismu zřízena speciální komise ministrů, která Ministerstvu zdravotnictví uložila, aby v rámci boje proti alkoholismu bylo zajištěno léčení alkoholiků. Do té doby bylo totiž z důvodu chybějící vhodné budovy možné realizovat pouze krátkodobá léčení alkoholiků odvykací metodou na klinikách pro nervové a duševní choroby v Praze, Brně a Plzni. Státní správa se rozhodla rozšířit počet lůžek pro krátkodobé léčení alkoholiků vybudováním zvláštních oddělení při ústavech pro duševně a nervově choré. Avšak ukázalo se, že takto získaný počet lůžek nebude k řešení problému stačit, protože je nutné zajistit, aby pacient po skončení krátkodobého léčení byl předán do péče ústavu, kde by byl ponechán nejméně půl roku. Takový ústav nebylo bezprostředně po válce možné ihned vybudovat. Cestou bylo zajistit dlouhodobé léčení alkoholiků v některém stávajícím objektu,⁸³ který by bylo možné pro tyto účely snadno upravit, a kde by byla léčba spojena s prací pacientů.⁸⁴

V roce 1950 iniciovali doc. MUDr. Jaroslav Skála z Psychiatrické kliniky prof. Dr. Myslivečka Lékařské fakulty Karlovy university v Praze a Stanislav Kotula, předseda

⁸² Tamtéž, str. 2-4.

⁸³ První zkoumanou nemovitostí byl velkostatek Zduchovice u Příbrami, který se však později ukázal jako nevhodný.

⁸⁴ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/66, věc: Zřízení léčebny pro alkoholiky. *Zajištění léčebny pro alkoholiky ve velkostatku Zduchovicích u Příbrami. Ministerstvo zdravotnictví, 5. 10. 1948.*

svazu KLUS-ů (Klubu usilujícího o střizlivost) při Československém abstinentsním svazu, rozšíření jejího protialkoholního oddělení zřízením pracovně-rehabilitační pobočky v Jevanech a v Bohumili u Příbrami.⁸⁵

Nejdříve bylo v Bohumili, na velkostatku Státní výroby sér, umístěno jedenáct pacientů, kteří byli později přemístěni na oddělení v Jevanech, jehož kapacita měla 20 míst. V Jevanech byly vyčleněny další dvě budovy, čímž se měla kapacita navýšit na celkový počet 50 pacientů. Očekávaným přínosem mělo být odlehčení psychiatrické léčebně v Praze a současně zkrácení čekací doby na umístění z tří měsíců na jeden měsíc. Lokalita též měla umožnit zaměstnání pacientů drobnými zemědělskými a lesními pracemi a přispět k plnění úkolů statku v Bohumili.⁸⁶

4.2 Aktivity nestátních organizací

Boji proti alkoholismu se částečně věnovaly mnohé sportovní, výchovné či kulturní spolky jmenované v kapitole Iniciativy vedoucí k návrhu zákona o potírání alkoholismu. Proti alkoholismu vystupovala též církev.⁸⁷ Zcela zásadní postavení mezi nestátními organizacemi měl však v boji proti alkoholismu Československý abstinentsní svaz. Jak již vyplývá z názvu organizace, boj proti alkoholismu byl jeho ústředním cílem. Československý abstinentsní svaz se věnoval jak preventivní činnosti v podobě výchovy zaměřené na mládež i na dospělé, tak i studijním aktivitám a normativní činnosti v podobě návrhů protialkoholních norem. Další oblastí jeho zájmu byla léčba alkoholiků prostřednictvím svých protialkoholních poraden,⁸⁸ které byly provozovány po celé republice již před okupací. Československý abstinentsní svaz spolupracoval

⁸⁵ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/66, věc: Zřízení léčebny pro alkoholiky. *Zřízení léčebny pro alkoholiky v Jevanech a v Bohumili u Prahy. Úřad předsednictva vlády, 11. 1. 1950.*

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ KŘENEK, Josef. *Střizlivi buďte, bděte! Zdravý lid. Zdravý lid : ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu*, 1947, ročník č. XXVI, září-říjen 1946, str. 41.

⁸⁸ Národní archiv v Praze, fond ministerstva zdravotnictví, sign. Boj proti alkoholismu – směrnice pro činnost protialkoholních poraden 1452/66. *Směrnice pro činnost protialkoholních poraden* 1452/66.

s Ministerstvem sociální a zdravotní péče a později se zdravotním oborem Ministerstva vnitra jak v péči poradenské, tak v tiskové propagaci.⁸⁹

Československý abstinentní svaz pokračoval iniciováním aktivit státu i v roce 1948 při přípravě státních opatření v boji proti alkoholismu po přijetí zákona o potírání alkoholismu.⁹⁰

Po ukončení jeho činnosti po sloučení s Československým červeným křížem, převzala péči o alkoholiky státní zdravotnická zařízení. Nejaktivnější bylo Protialkoholní oddělení Psychiatrické kliniky LF UK v Praze „U Apolináře“, kde byla mimo jiné zřízena roku 1951 první záchytná stanice. Její zakladatel Jaroslav Skála se pak na další desetiletí stal předním odborníkem na léčbu alkoholismu u nás.⁹¹

⁸⁹ O činnosti Českého abstinentního svazu. *Zdravý lid : ústřední měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu*, 1947, ročník č. XXVI, září-říjen 1946, str. 34.

⁹⁰ Národní archiv v Praze, fond Úřad předsednictva vlády, sign. 1452/16/6, věc: Boj proti alkoholismu a nikotinismu v ČSR 1946-1950. *Boj proti alkoholismu – porada komise pro potírání alkoholismu. Úřad předsednictva vlády, 17. 9. 1948.*

⁹¹ POPOV, Petr. *Z historie léčby alkoholismu v českých zemích*. 2005, Adiktologie. roč. V, č. 2, str. 237.

ZÁVĚR

Historie opakovaně potvrzuje, že člověk nepatří mezi tvory, kteří by uměli dobře zacházet s alkoholickými nápoji. A tak, ač jejich požívání bylo podmíněno chutí, společenskou potřebou nebo finančními zájmy, docházelo přesto, anebo právě proto k jejich nadužívání a zneužívání. Na škody z toho plynoucí dopláceli nejen jednotlivci, ale i celé státy. Dokud byla známa jen výroba piva a vína, nebyla situace tak zlá, jako když se rozšířila známost výroby koncentrovaných alkoholických nápojů. K nejhoršímu došlo, když se lidský „důvtip“ naučil vyrábět kořalky nejen z ovoce, ale i z brambor, uhlí, apod. a když vznikl lihovarnický průmysl. V československém prostředí byl boj proti alkoholismu do roku 1945 věcí převážně občanských sdružení. V popředí stál Československý abstinentský svaz starající se formou propagace a poradenské péče o prevenci. Objevily se tu také snahy o prosazení změn v nefunkční legislativě, tato snaha však zůstávala do té doby spíše bez ohlasu. Při existenci tehdejšího soukromého podnikání stát neměl příliš zájem na omezování trhu. V boji proti alkoholismu se tedy dostávali do střetu abstinentsi a soukromí producenti alkoholu, majitelé pohostinství a všichni, kterým výroba a prodej alkoholu zajišťoval obživu. V průběhu druhé světové války se díky přidělovému systému lidé alkoholem zásobili a ve velkém se také rozmohlo domácí pálení. Negativní dopady alkoholismu byly všeobecně vnímány stejně jako dnes: kriminalita, úrazy, bída, léčebné náklady, sociální škodlivost, zdravotní škody, pracovní škody, degenerace, úmrtnost, zhoršování životních podmínek žen a dětí atd. Výskyt alkoholismu byl navíc komunistickou ideologií vnímán jako buržoazní přežitek, který měl být s novým společenským systémem vymýcen.

Po roce 1945 se tedy hlavním iniciátorem boje proti alkoholismu stal stát a postupně tak nahrazoval abstinentské spolky, se kterými ještě v průběhu prvních dvou let vyvíjel určitou formu spolupráce. V roce 1947 byl schválen zákon o poradenské zdravotní péči, jenž zakotvoval bezplatnou státní preventivní péči a počítal se zřizováním zdravotních poraden obsazených kvalifikovanými pracovníky. Při této příležitosti byla také zahájena socializace protialkoholních poraden. Československý abstinentský svaz se tedy nestal jakousi polostátní organizací s možností širších zákonných opatření o jeho dalším uplatňování, ale byl nakonec sloučen s Československým Červeným křížem, který

však pro nedostatek spolupráce jiných resortů a pro jiné naléhavé úkoly nevyvíjel v tomto ohledu potřebné úsilí.

Jedním z nejdůležitějších argumentů v boji proti alkoholismu se ve sledované době stal jeho dopad na pracovní morálku. To se plně projevilo v průběhu první dvouletky. Plánované hospodářství vyžadovalo mobilizaci pracovních sil a alkoholici s nízkými a špatnými pracovními výkony začali být více registrováni. Vytýkáno jim bylo nejen nesdílení společenského nadšení pro obnovu hospodářství, ale také špatná výkonnost, již ohrožovali řádné plnění hospodářského plánu. Pouhé přijetí příslušných opatření k abstinenci alkoholiků během pracovní doby se však zdálo být nedostačující. Od počátku snah o řešení problému alkoholismu po druhé světové válce si zákonodárci uvědomovali, že se jedná o problém vyžadující komplexní řešení. Navzdory době, ve které docházelo k velkým společenským změnám (zavedení nového sociálního a zdravotního pojištění, které mělo směřovat k daleko větší péči státu o občany, nebo socializaci zdravotnického systému), byl tomuto problému věnován velký prostor. Jak občanská sdružení, tak zákonodárci věděli, že cestou k řešení problému není prohibice. Byla jí však prevence, částečná prohibice (u mladistvých), represe, omezení trhu s alkoholem a nahrazení alkoholických nápojů nealkoholickými. Znárodnění průmyslových podniků produkujících alkoholické nápoje přineslo na obou stranách možnost uspokojení, tedy jak na straně bojovníků s alkoholismem, tak běžných konzumentů,⁹² a to v podobě omezení produkce, jejího plánování a vytvoření podmínek pro nahrazení alkoholických nápojů nealkoholickými.

Hlavním nástrojem státu se však měl stát zákon o potírání alkoholismu. Při tvorbě osnovy zákona si byli zákonodárci vědomi kritických bodů, ve kterých selhala předešlá legislativa.⁹³ Vyvíjeli proto snahu na precizní přípravu a vytvoření takových pravidel, která by byla v praxi aplikovatelná a nevedla k jejich obcházení a ignoraci, jak tomu bylo v předešlém případě. První návrh tohoto zákona byl zpracován v roce 1947 a z velké části vycházel z požadavků a návrhů sepsaných v několika rezolucích občanských sdružení bojujících proti alkoholismu. Na rozdíl od představ rezolucí byl zákon mírnější, ponechával takové podmínky, které by umožnily např. další existenci odvětví

⁹² V té době bylo zvykem pít piva k jídlu, a to zejména z důvodu, že limonády byly velmi drahé a nekvalitní. Pivo a víno tak byly – ve srovnání např. se samotnou nepřevařenou vodou – přístupnějšími a hygienicky nezávadnými nápoji.

⁹³ Zákon č. 86/22 Sb. a vládní nařízení č. 174/22 Sb.

pohostinství a výroby alkoholických nápojů. Nezasahoval tak razantně do osobních práv alkoholiků, jak tyto spolky a občanská sdružení požadovaly.⁹⁴ Vznikající osnovy daly návrhům jakýsi právní rámec a stanovovaly další podmínky. Jedinou oblastí, kde abstinentním spolkům nevyšel zákon vstříc v žádném ohledu, bylo zvýhodňování abstinentů, neboť abstinenci nebylo možné spolehlivě prokázat.

Zákon byl připravován v průběhu celého roku 1947. Poslední úpravy návrhu osnovy proběhly v rychlém sledu začátkem roku 1948 a zákon byl schválen 15. dubna 1948 společně se zákonem o národním pojištění. Oba zákony si později nový režim přivlastnil jako součást své propagandy. Lze tedy konstatovat, že politický vývoj po únoru 1948 přispěl k urychlení jeho dokončení a následnému schválení.⁹⁵

K boji proti alkoholismu umožnil zákon použít prostředky prevence, částečné prohibice a také represe. Důležité bylo stanovení sankcí v případě požívání alkoholu při výkonu povolání, především v dopravě. V oblasti ochrany myslel zákon jak na mladistvé, tak i na ochranu ostatních osob. Opomenuto nebylo ani institucionální řešení, jež bylo upraveno jinými zákony. Pravomoci státu byly v určitých případech delegovány na nižší územní samosprávné celky. Okresním národním výborům bylo např. umožněno, aby v určitých dnech zakázaly podávání alkoholu anebo mohly alkoholikům nařídít léčbu. Výsledná podoba zákona tedy byla celkově koncepčně velmi dobře zpracována. Zákon přispěl k boji proti alkoholismu tím, že přinesl strategické a systémové řešení a zavedl přísnější a konkrétnější opatření než předchozí zákon a vládní nařízení z roku 1922.

Ačkoliv do roku 1948 se aktivity státu soustředily převážně na přípravu zákona, od března 1948 byla učiněna řada dalších normativních a legislativních opatření. Např. ochranné léčení alkoholiků, trestání pachatelů trestných činů, jichž se dopustili ve stavu nepřičetnosti, do kterého se uvedli požitím alkoholického nápoje, byť i z nedbalosti, a také prevence mládeže v podobě protialkoholní výchovy v průběhu celého vzdělávacího programu již od návštěvy mateřské školy. Prevence mládeže byla dále zajištěna nabídnutím volnočasových aktivit. Stát, jako propagátor boje proti alkoholismu a zdravého životního stylu, přinesl další možnosti ochrany před alkoholismem na pracovišti i v soukromém životě prostřednictvím tzv. dohledů. Dohled a stíhání opilství

⁹⁴ Požadovala např. kontroly pohostinství, hlášení případů opilosti, přísné trestání podniků, kde k opilosti došlo, ale také přímo zásahy do osobních práv např. v podobě zabavování platu alkoholikům.

⁹⁵ Některé oblasti nebyly technicky řešeny přímo zákonem o potírání alkoholismu, ale úpravami jiných zákonů či později upraveny vyhláškami.

se zaměřilo především na odvětví dopravy a na armádu. K řízení celé situace byl znovu zaveden poradní sbor pro boj proti alkoholismu.

Hypotéza, že snaha státu o lepší zajištění a péči o občany se projevila institucionalizací boje proti alkoholismu a s tím spojenými většími zásahy do osobních práv se tedy potvrdila. Protože však veřejnost zastoupena občanskými sdruženími volala po daleko větších zásazích do osobních práv, mohl jít stát v zásazích zřejmě ještě dále. Příkladem může být požadavek veřejnosti zabavování platů alkoholiků a jeho vyplácení manželům či manželkám. Toto bylo řešeno pouze v případě výplaty sociálních dávek. V případě, že by hrozilo jejich zneužití, mohl soud nařídít jejich vyplácení jiné osobě. Je možné se domnívat, že pokud by byla politická vůle na zásah do osobních práv větší, jistě by zákonodárci našli vhodný způsob, např. v podobě výplaty výživného za trvání manželství, nebo nevymahatelnost dluhů za prodej alkoholu, což veřejnost také požadovala.

Závěrem bych uvedla, že z prostudovaných dokumentů vyplývá, že celý koncept boje proti alkoholismu byl velmi dobře promyšlený, strategický a zákon o potírání alkoholismu byl zpracován velmi přesně. Stát měl evidentně zájem na eliminaci alkoholismu jako společensky nežádoucího a škodlivého jevu, a to nejen za účelem mobilizace pracovních sil, tzn. zvýšení výkonů pro dosažení ekonomických cílů vlády, nebo čistě jen pro účely propagace socialistické vlády po únoru 1948. Dokládá to skutečnost, že v době velkých změn, náročných na tvorbu legislativy i na celý státní systém, byla činěna taková opatření, která neměla na pracovní morálku buď žádný přímý dopad (např. ochrana ekonomické situace rodiny) nebo měla mít dopad až v delším časovém období (výchova dětí v mateřských školách, budování nabídky volnočasových aktivit atd.).

SUMMARY

Czechoslovak society after World War II underwent a number of political and social system changes. These changes were focused also on the social sphere, and apart the ensuring of necessary basic living and material conditions for the people directly affected by Nazi persecution and war, the need to combat some negative social phenomena, such as alcoholism, was present.

Before 1945 in Czechoslovakia the fight against alcoholism was conducted mostly by civic associations, in the foreground by Československý abstinentní svaz (Czechoslovak federation teetotal) caring of promotion and prevention. Nevertheless the dysfunctional legislation from 1922 was not changed. During the World War II due to rationing system people stock up on alcohol and burning home spread enormously. The negative effects of alcoholism were generally perceived as today: crimes, accidents, poverty, medical costs, social harm, damage health, degenerations, mortality, worsening living conditions of women and children, etc. The communist ideology perceived the alcoholism as bourgeois relict which was eradicated with the new social system.

After 1945, therefore, the main initiator of the fight against alcoholism became Czechoslovak state which efforts to ensure better care for citizens was demonstrated by institutionalization of the fight against alcoholism and by associated greater intrusion into personal rights. The main tool for this fight was a law against alcoholism. The law was prepared throughout whole year of 1947 and was approved on April 15, 1948. The law for the fight against alcoholism allowed using the prevention, partial prohibition and repression. In some cases state power is delegated to lower territorial authorities. The law has contributed to the fight against alcoholism in bringing strategic and system solutions and introducing more stringent and specific measures than the previous law and governmental regulation from the year 1922.

The whole concept of the fight against alcoholism was very well thought out and law against alcoholism was prepared very precisely. The state had an exact interest to eliminate alcoholism as socially undesirable and harmful phenomenon, and not only to mobilize the workforce, for example improved performance for achieving economic goals of the government, or simply for the purpose of promoting the socialist government after February 1948.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

A) Archivní prameny:

- Národní archiv, Praha
 - fond Ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy
 - fond Úřad předsednictva vlády
- Archiv Národního muzea, Praha
 - fond Československý abstinentsní svaz
 - fond Antonína Mareše

B) Periodika:

Adiktologie – 2005.

Časopis lékařů českých – 1946.

Neurologie a psychiatrie Československa – 1948.

Zdravý lid – 1945-1948.

C) Literatura:

BENEŠ, E.: *Problém alkoholové výroby a abstinence*. (Československý abstinentsní svaz: Praha, 1947), 141s.

EMMERT, F.: *Průvodce českými dějinami 20. století*. (Clio: Brno, 2012), 320s.

FIRT, J.: *Politická historie lihu*. (Fr. Borový, Praha 1936), 70s.

FISCHER, B., POLÁK, R.: *Jak a proč třeba léčit alkoholiky*. (Sdružení abstinentsů socialistů ČSR: Praha, 1936), 21s.

KALINOVÁ L.: *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*. (Academia: Praha, 2007), 364s.

KALINOVÁ, L.: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945–1948*. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Praha, 2004), 119s.

KONAŘÍK, B.: *Léčení alkoholismu v cizině a u nás*. (Československý abstinentsní svaz: Praha, 1934). 64s.

KAPLAN, K.: *Gottwaldovi muži*. (Paseka-Litomyšl: Praha, 2004), 336s.

KŘEN, J.: *Dvě století střední Evropy*. (Argo: Praha, 2005), 1109s.

KŘENEK, J.: *Sřízliví buďte, bděte*, In: *Zdravý lid*, září – říjen 1946, ročník č. XXVI, Klementinum, str. 41.

- LITERA, B., TEJCHMAN, M., VYKOUKAL, J.: *Východ – vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. (Libri: Praha, 2000), 860s.
- MASARYK, T. G.: *O alkoholismu*. (Pokrok: Praha, 1908), 16s.
- MASARYK, T. G.: *O ethice a alkoholismu*. (A. Klíčník: Praha, 1912), 29s.
- NEUMANN, V.: *O činnosti Českého abstinentního svazu*, In: *Zdravý lid, září – říjen 1945*, Klementinum, str. 34.
- POPOV, P.: *Z historie léčby alkoholismu v českých zemích*. In: *Adiktologie*, roč. V, č.2, str.237.
- PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, (Doplňěk: Indiana University, 2004), 1002s.
- PROCHÁZKA, A.: *Veřejný proti alkoholismu*, In: *Zdravý lid*, 1947, ročník č. XXVI, leden-únor 1947, Karolinum, str. 41.
- RÁKOSNÍK, J.: *Sovětizace sociálního státu – Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960* (Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta: Praha, 2010), 503s.
- Resoluce Českého abstinentního svazu*, In: *Zdravý lid*, duben – květen 1945, str. 107.
- ŘEHAN, V.: *Závislost na alkoholu a jiných návykových látkách* (Univerzita Palackého: Olomouc, 1994), 77s.
- SKÁLA, J.: „...až na dno!?“ *Fakta o alkoholu a jiných návykových látkách* (Avicenum: Praha, 1988), 139s.
- SKÁLA, J.: *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abusus a závislost*. (Avicenum: Praha, 1986), 90s.
- SKÁLA, J.: *Lékařův maraton, ber a dávej*. (Český spisovatel: Praha, 1999), 191s.
- SKÁLA, J.: *Organisace a metodika boje proti alkoholismu* (Státní zdravotnické nakladatelství: Praha, 1957), 143s.
- Směrnice pro činnost protialkoholní, *Zdravý lid*, září – říjen 1945, str. 133.
- SOURNIA, J-C.: *Dějiny pijáctví*. (Garamond: Praha, 1999), 299s.

D) Elektronické zdroje:

- Programové prohlášení vlády 8. 7. 1946*. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/ppv-1946-1948-gottwald1.pdf> (staženo 7. 11. 2014).
- Projev poslankyně Zimákové ze 104. schůze Ústavodárného Národního shromáždění ze dne 15.04.1948*. <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/104schuz/s104007.htm>.

Zákon č.87/1948Sb., o potírání alkoholismu, ze dne 15.04.1948.

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-87>.

Zákon č. 49/1947 Sb., o poradenské zdravotní péči. <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947>

Zákon č. 87/1948Sb., o poradenské péči. <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947>